

NASRİLER

Great Sultans of al-Dawla al-İsmâ'îliyya al-Naşriyya who Built the Fourteenth-Century Alhambra: İsmâ'îl I, Yûsuf I, Muḥammad V", *JRAS*, VII/1 (1997), s. 1-25; a.m.f., "Naşrîds", *EP*² (İng.), VII, 1028-1029; E. Lévi-Provençal, "Naşrîler", *İA*, IX, 114-118; J. D. Latham, "Naşrîds", *EP*² (İng.), VII, 1020-1028; Mehmet Özdemir, "Endülüs", *DİA*, XI, 216-225; a.m.f., "Girnata", a.e., XIV, 52-56; İsmail Ceran, "Merînîler", a.e., XIX, 193-196.

İSMAIL YİĞİT

NASRULLAH CAMİİ ve KÜLLİYESİ

Kastamonu'da

XVI. yüzyılın başında inşa edilen
caminin etrafında
zamanla oluşmuş külliye.

İl merkezindeki Hepkebirler mahallesinde aynı adla anılan meydanın ortasında bulunmaktadır. Caminin harim kapısı üzerinde yer alan sülüs yazılı üç satırlık Arapça kitâbeden anlaşıldığına göre, 912 (1506) yılında Kastamonu ve İstanbul'da müderislik yapmış, Diyarbekir, Manisa ve Belgrad kadılıklarında bulunmuş Kadı Nasrullah (b. Ya'küb) tarafından yaptırılmıştır. Kapının sağındaki ta'lik hatla yazılmış on üç beyitlik ikinci kitâbeye göre yapıyı, Viyana elçiliğinin ardından reîsülküttâbliğe getirilen Hacı Mustafa Efendi ikinci görev döneminin sonlarında 1159'da (1746) genişletmiş, bu sırada bir medrese ve kütüphane yaptırılmıştır. Kapının solunda yer alan ve on üç beyitten oluşan bir başka kitâbede ise yıkılmaya yüz tutmuşken 1292 (1875) yılında hayır severlerden toplanan para ile Kastamonu Valisi Nâşid Paşa tarafından tamir ettirildiği belirtilmektedir.

Kesme ve moloz taştan çok kubbeli ulucamilerin plan tipinde inşa edilen Nasrullah Camii'nin ilk dönemine ait kısmının altı kubbe ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. 1159'da (1746) kible yönüne üç kubbe ilâve edilerek hacim genişletilmiş, batıda ise tonoz örtülü bir mahfille kuzeyde son ce-

maat yeri eklenmiştir. Günümüzde harim, kenarları 23 m. uzunluğunda kare planlı olup üzeri pandantiflerle geçişi sağlanan dokuz kubbeyle kapatılmıştır. Mihrabı sade bir niş halinde ve ahşap kaplamalıdır. Minberin de bir sanat özelliği yoktur. Sol tarafta müezzin mahfili, kuzey ve batı kenarlarında ahşap kadınlar mahfili yer alır. Kırk pencere ile aydınlanan camide XIX. yüzyılda yapılmış bitkisel motiflerin hâkim olduğu kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Caminin içindeki yazılar Kastamonulu hattat Ahmed Şevki Efendi'ye aittir. Yapının son cemaat yeri 30 x 7,25 m. boyutlarında dikdörtgen bir mekândır. İki yanda birer, ön cephede sekiz adet serbest pâyenin taşıdığı sivri kemerli açıklıklı son cemaat yeri yedi birimli olup ortada yükseltilmiş kasnaklı bir kubbe ile iki yanda üçer tekne tonozla örtülmüştür. Mâbedin kuzeybatı köşesinde camiye bitişik olmayan tek şerefeli ve kurşun kaplı külâha sahip minare tamamen kesme taştan yapılmıştır.

İlk şadırvanı günümüze ulaşmayan yapının kuzeyinde ve ana eksen üzerinde yer alan âbidevî şadırvan kesme ve moloz taş ile tuğla kullanılarak batı yönündeki iç duvarda yer alan kitâbesine göre 1166 (1753) yılında Hacı Bedî Ahmed Ağa tarafından yaptırılmıştır. Zamanımıza kadar gelmeyen, vaktiyle kuzey duvarında var olduğu kayıtlara geçmiş olan diğer bir kitâbeden şadırvanı 1279'da (1862-63) İzbelizâde Mustafa Bey'in tamir ettirdiği anlaşılmaktadır. On sekiz adet kalın pâyenin taşıdığı şadırvan uzun kenarlarında altı, kısa kenarlarında üçer kemerli açıklığa sahip dikdörtgen planlı olup sekizgen kasnaklı iki kubbe ile örtülüdür. İki adet fiskiyeli havuzu bulunan şadırvanın üstteki uzun kenarlarında iki, kısa kenarlarında birer sivri kemerli pencere açılmıştır. Saçakta ve kubbelerin eteğinde çift sıra testere diş süsleme vardır.

Nasrullah Camii Şadırvanı – Kastamonu

Caminin doğusunda eskiden yer alan ve Nûmâniye Medresesi olarak tanınan yapı, 1100 (1689) yılı civarında Cecelîzâde İbrâhim Nûreddin Efendi tarafından inşa ettirilmişse de 1250'de (1834) burada müderris olan Hoca Nûman Efendi'nin ismiyle anılmıştır. Çoğu Kastamonulu Seyyid Hilmi Efendi Vakfı'na kayıtlı 1245 adet kitaptan oluşan kütüphanesi Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Aslında dörtgen planlı ve iki katlı olduğu, daha sonra "L" şeklinde düzenlendiği vakıf kayıtlarından anlaşılan medrese günümüze ulaşmamıştır.

Caminin ihyası sırasında inşa edilen ve yapının güneybatı köşesinden başlayarak mihrap duvarı boyunca "U" şeklinde uzanan Münire Medresesi (Bayraklı Medrese) önü revaklı yirmi bir odadan oluşur. Odaların üstü tonoz örtülü olan yapının kuzeyinde yer alan kapısı üzerinde altı beyitlik bir kitâbe vardır. Son yıllarda tamir gören yapı vakıf öğrenci yurdu olarak kullanılmaktadır. Caminin yakınında 1255'ten (1839) sonra iki katlı ve dokuz odalı olarak inşa edildiği bilinen Tevfikiye Medresesi 1952 yılından önce yıktırılmıştır. Caminin güneydoğusunda inşa edilen, Reîsülküttâb Hacı Mustafa Efendi'nin Münire Medresesi ile birlikte yaptırdığı beşgen planlı, kubbeli kârgir kütüphane binası iyi durumdadır. Burada bulunan kütüphanenin 660 adet kitabı da Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Kadı Nasrullah'ın Kastamonu'ya yaptırmış olduğu üç kemerli köprü bugün sağlam durumda olmasına rağmen kemerlerinden biri zaman içinde yıkılmış, yerine merdivenli bir güzergâh yapılmıştır. Nasrullah Camii, Kurtuluş Savaşı öncesinde Mehmed Âkif Ersoy'un burada yaptığı vaazlarla kültür ve edebiyat tarihine geçmiş önemli bir yapıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Behçet, *Kastamonu Âsâr-ı Kadimesi*, İstanbul 1341, s. 81- 82; Ahmet Gököglü, *Paphlagonia*, Kastamonu 1952, s. 203- 207; Cevdet Çul-

Nasrullah
Camii –
Kastamonu

pan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 129-130, rs. 77/1-2; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârisi V*, s. 306-307, rs. 453-456; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, New York 1987, s. 177, rs. 168; Fazıl Çifci, *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler*, Ankara 1995, s. 20-35; Kemal Kutgün Eyüpgiller, *Bir Kent Tarihi Kastamonu*, İstanbul 1999, s. 102-104, 136-140, 144, şekil B. 18, rs. 37-38, 68.

ENİS KARAKAYA

NASRULLAH-ı ŞİRÂZÎ

(نصر الله شیرازی)

Ebü'l-Meâli Nizâmülmülk Muînüddîn
Nasrullah b. Muhammed
b. Abdilhamid-i Münşî Şîrâzî
(ö. VI./XII. yüzyılın ikinci yarısı)

Gazneliler dönemi münşî ve yazarı.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Gazne'de doğduğunu kaydeden Vassâf (*Târîh*, s. 528) dışında diğer bütün kaynaklar doğum yerinin Şîraz olduğunu belirtir (Emîn-i Ahmed-i Râzî, s. 221-222; Lutf Ali Beg, s. 304). İnşâ sanatındaki şöhretinden dolayı Nasrullah-ı Münşî diye tanınmıştır. Hizmetinde bulunduğu hükümdarlardan hareketle VI. (XII.) yüzyılda yaşadığı tesbit edilebilmiştir. Eserinden ve üstlendiği görevden iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılan Nasrullah önce Gazneliler'den Ebü'l-Muzaffer Behram Şah'ın (1117-1157) hizmetine girdi. Muhtemelen müşriflik göreviyle işe başlamış, Behram Şah ile yakın ilişki kurarak sâhib-i dîvanlığa kadar yükselmiştir. Behram Şah'ın ölümü üzerine onun halefi Hüsrev Şah'ın (1157-1160) kâtibi oldu; Hüsrev Melik ise (1160-1186) ona vezirlik pâyesi vererek yanına aldı. Ancak kendisini çökemeyenlerin tahrikiyle Nasrullah'ı görevinden alıp hapsetti. Bir süre hapiste kaldıktan sonra öldürüldü.

Arapça'yı da Farsça kadar iyi bilen Nasrullah şöhretini büyük ölçüde *Kelîle ve Dimne* tercümesine borçludur. Aslı Sanskritçe olan bu eser Sâsânîler döneminde Pehlevîce'ye, İbnü'l-Mukaffa' tarafından bu dilden Arapça'ya, oradan da Nasrullah tarafından yeni Farsça'ya tercüme edilmiştir. Gazne fakihlerinden Ali b. İbrâhim adında bir kişi kendisine *Kelîle ve Dimne*'yi Farsça'ya çevirmesini tavsiye eder. Bunun üzerine başlanan tercüme Behram Şah'a gösterilir; o da tercümeyi kendisine ithaf edilmek üzere tamamlamasını ister ve esere *Kelîle ve Dimne-i Behrâm Şâh* adı verilir. 536-539 (1141-1144) yılları arasında yazıldığı anlaşılan *Kelîle ve Dimne* muhtevassından çok üslûbu ve ifade sağlamlığı ile tanınmış, yüzyıllar boyunca Farsça'da

güzel nesir örneği sayılmıştır. Kânî-i Tûsî bu tercümeyi manzum hale getirmiştir. Birçok yazması bulunan eserin ilmî sayılabilecek ilk neşri Abdülazîm-i Karîb tarafından yapılmıştır (Tahran 1328 hş.). Ancak Abdülazîm, Türkiye'de mevcut daha eski ve sağlam nüshaları görmediği için Müctebâ Mînovî eserin daha sağlam nüshalara dayanan yeni bir neşrini gerçekleştirmiştir (Tahran 1351 hş.). *Kelîle ve Dimne* daha sonra mensur ve manzum şekillerde yazıldıysa da hiçbir üslûp bakımından Nasrullah-ı Şîrâzî'nin versiyonunun düzeyine ulaşamamıştır. Kul Mesud, Şîrâzî'nin bu tercümesini esas alarak *Kelîle ve Dimne*'yi Türkçe'ye çevirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Avfî, *Lübâb*, I, 92-96; Vassâf, *Târîh*, Bombay 1269/1853, s. 528; Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İkkîlîm* (nşr. E. D. Ross v.dğr.), Kalküta 1358/1939, s. 221-222; Lutf Ali Beg, *Âteşkede-i Âzer* (nşr. Ca'fer-i Şehîdî), Tahran 1337 hş., s. 304; Rıza Kuli Han Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşâhâ* (nşr. Müzâhir Musaffâ), Tahran 1336 hş., III, 1447; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 745-746; Browne, *LHP*, II, 349-353; *Kitâbü Kelîle ve Dimne* (trc. Nasrullah-ı Şîrâzî, nşr. Abdülazîm-i Karîb), Tahran 1328 hş., neşredenin girişi, s. I-m.; a.e. (nşr. Müctebâ Mînovî), Tahran 1351 hş., neşredenin girişi, s. z-k; Safâ, *Edebîyyât*, II, 948-949; a.mlf., *Genc u Gencîne*, Tahran 1362 hş., s. 178-187; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, I, 147-148; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1967, s. 95 vd.; Bahâr, *Sebkşînâsi*, Tahran 1349 hş., II, 250 vd.; Sâmih, "Nasrullah-ı Münşî", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381 hş., III, 1052-1053; Tahsin Yazıcı, "Nasrullah", *İA*, IX, 118-119; E. Berthels - [J. T. P. de Bruijn], "Nasr Allâh b. Muḥammad", *EI*² (Fr.), VII, 1018-1019.

TAHSİN YAZICI

NASRÜDDEVLE

(نصر الدولة)

Ebü Nasr Nasrû'd-devle Ahmed
b. Mervân b. Dûstek
(ö. 453/1061)

Mervânî emiri
(1011-1061).

376 (986) veya 379'da (989) doğdu. Ağabeyi Mervânî Emiri Mümehhidüdevle Saîd'in öldürülmesinden sonra emir oldu (401/1011). Abbâsî Halifesi Kâdir-Billâh gönderdiği menşurla emirliğini tasdik etti ve kendisine Nasrüdevle lakabını verdi (403/1012-13). Büveyhî Hükümdarı Sultânüdevle, Fâtımî Halifesi Hâkim-Biemrillâh ve Bizans İmparatoru II. Basileios elçi gönderip Nasrüdevle'yi tebrik ettiler.

Nasrüdevle, Mervânîler'e tâbi olarak Âmid'de (Diyarbakir) valilik yapan İbn Dih-

ne'nin öldürülmesi üzerine çıkan karışıklıkları bastırıp şehri topraklarına kattı (415/1024), valiliğine Urfa ve Harran hâkimi Ebü'l-Hâris Zengî b. Evân'ı getirdi. Ancak daha şehirden ayrılmadan onun ölüm haberini alınca yerine oğlu Ebü'l-Hasan Zengî'yi tayin etti. Utayroğulları ile Nümeyroğulları arasındaki mücadeleyi iyi değerlendiren Nasrüdevle Muharrem 418'de (Şubat-Mart 1027) Urfa'yı ele geçirdi. Halep Mirdâsî Emiri Sâlih b. Mirdâs'ın Nümeyroğulları lehine ara buluculuk yapması neticesinde Urfa'yı bir süre sonra tekrar bu iki aile arasında paylaştırdı (İbnü'l-Esîr, IX, 269) Nasrüdevle, Utayroğulları'nın kalenin kendilerine ait kısmını Bizans İmparatorluğu'na sattıklarını, kaleye giren Bizans askerlerinin halkı öldürdüğünü ve mallarını yağmaladığını öğrenince şehri kuşattı, ancak ele geçiremedi. Nasrüdevle'nin kış mevsiminin gelmesiyle birlikte muhasarayı kaldırmaması fırsat bilen Bizans kumandanı Maniakes Urfa'ya iyice yerleşti (422/1031). Bu olaydan sonra Nasrüdevle, bir taraftan Musul'a hâkim Ukayloğulları ile çeşitli ihtilâflar yaşarken diğer taraftan Bizanslılar'la mücadeleyi sürdürdü.

427'de (1036) yolları Ani ve Vestan'dan (Gevaş) geçen Azerbaycan, Horasan ve Taberistanlı hacı adaylarını tâciz eden Sunâsuna Ermeni kabilesi üzerine yürümeye karar veren Nasrüdevle, Ermeni kralının gasbedilen malları geri verip esirleri serbest bırakması ile seferden vazgeçti. İbnü'l-Esîr, Nasrüdevle'nin Ermeni kalelerinin müstahkem olması ve Bizanslılar'dan yardım alabileceklerini düşünerek onlarla barış yapmayı tercih ettiğini kaydederek (a.g.e., IX, 343-344). Nasrüdevle, 430 (1038-39) yılında olduğu gibi zaman zaman Kuzey Suriye ve el-Cezîre'nin bazı bölgelerine hâkim olan Fâtımîler'in tehdidiyle karşılaştıysa da ciddi bir çatışma meydana gelmedi.

Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'e tâbi olmak istemeyen Arslan Yabgu'ya bağlı Oğuzlar'ın Diyarbakir ve Musul bölgelerine akınlar yapması yüzünden Nasrüdevle, Oğuzlar'ı Tuğrul Bey'e şikâyet etti (435/1044). Tuğrul Bey de ona bir mektup göndererek kâfirlerle cihad ettiği için kendisine malî yardımda bulunup desteklemeleri gerektiğini bildirdi (a.g.e., IX, 301). Oğuzlar bir süre sonra Diyarbakir üzerinden Bizans ve Ermeni topraklarına geçtiler ve ardından Azerbaycan'a giderek bölgeye dağıldılar (435/1043-44). Nasrüdevle, 441 (1049) yılında Tuğrul Bey'in isteğiyle Diyarbakir'de hutbeyi Selçuklular adına okutmaya başladı. Böylece Mervânîler bu